

IMAM EL-MATURIDI – TEOLOG IZ SEMERKANDA

Rifet ŠAHINOVIĆ

Medresa Džemaludin-ef. Čaušević

rifets@hotmail.com

SAŽETAK: Autor u ovom tekstu izlaže promišljanja poznatog učenjaka imama Ebu Mensura el-Maturidija (umro 944) vezana za akaid i pitanja epistemologije. Važnost proučavanja teoloških učenja ovog klasičnog alima leži u činjenici da muslimani u Bosni i Hercegovini baštine njegove teološke ideje. Imam El-Maturidi je živio u vrlo turbulentnim vremenima koja su iziskivala jasne odgovore o bitnim teološkim pitanjima. Imam El-Maturidi je prepoznatljiv teolog po svom razumijevanju epistemologije općenito, a posebno one koja se doticala religije.

Ključne riječi: El-Maturidi, Ebu Hanife, Ibn Hanbel, sunizam, znanje, razum, osjetila, predanja

Uvod

Ebu Mensur el-Maturidi (umro 944) utemeljitelj je teološke škole unutar sunijske tradicije islama koja nosi njegovo ime. Rođen je u Semerkandu, Transoksanija. Muslimani u Bosni i Hercegovini baštine u svom teološkom naučavanju ideje ovog velikog učenjaka. Značajno je spomenuti da lanac učitelja imama El-Maturidije seže do imama Ebu Hanife (umro 767). Otuda postoji bliska veza teoloških učenja između ova dva učenjaka. Maturidijski akaid je sistematiziran po principima koji su preneseni od Ebu Hanife. Na ovo je posebno važno ukazati jer su muslimani u Bosni i Hercegovini hanefije u pravnoj školi. Ebu Hanife jeste poznat kao pravnik (fakih), ali je značajan i kao akaidski učenjak po svojim poznatim teološkim traktatima (naprimjer *Fikhul-ekber* i dr.).

Ebu Hanife je prvi učenjak koji je nakon generacije ashaba sistematizirao akaid i fikh sunijske škole mišljenja, stavljajući jasnu liniju između ispravnog i neispravnog, istine

i neistine, jasnog i sumnjivog. S druge strane, El-Maturidi je usmjerio svoj intelektualni napor na tri područja islamskog učenja: (a) jurisprudenciju (usūl el-fiqh), (b) egzegezu (tefsīr), i (c) teoriju (kelām). Pa ipak, njegova pažnja je bila posebno usredsređena na teološka pitanja, čemu je pretežno posvetio i svoje egzegetske spise. To je i razlog zašto je El-Maturidi postao posebno poznat kao teolog i zašto se njegovo ime veže za posebnu islamsku teološku školu. To je razlog zašto slijedimo El-Maturidija u akaidu, a ne samo Ebu Hanifu (premda ga samim time slijedimo posredno). Ono što je Ebu Hanife uradio na polju fikha, El-Maturidi je uradio na polju akaida (iako su obojica proučavala više islamskih disciplina).

U vrijeme imama El-Maturidije preovladavao je mezheb mu'tezilija, postojao je jak strani utjecaj i proširila su se mnoga pogrešna poimanja na polju vjerovanja. Tako da je imam El-Maturidi preuzeo važnu ulogu u sistematiziranju muslimanskog mišljenja. Sami nazivi djela El-Maturidije

poput *Odgovora* intelektualnim ličnostima tog vremena (ar. er-redd) ukazuju na njegovu borbu s mnogim sektama poput karmatija, rafidija, mu'tezilija i mnogih drugih teoloških grupa. Izvan ovog konteksta teško je shvatiti i razumjeti maturidijsko teološko mišljenje.

Teološka učenja imama El-Maturidije ostala su nepoznata osim za nekolicinu vrsnih znalaca koji su se bavili akaidom. Ako se uzmu u obzir političke prilike koje su vladale u doba imama El-Maturidije, prije svega dezintegracija moći središnje vlasti u Bagdadu, zatim uspinjanje lokalnih dinastija u političkim previranjima, možemo samo naslutiti kakve su sve političke intrige tada razarale unutrašnje muslimansko biće.

Na intelektualnoj razini u doba El-Maturidije vladalo je uvjerenje da su mogućnosti traganja za novim (sa) znanjima bile dostigle svoj vrhunac, šta više iscrpljene. Samim tim, muslimani su se okretali ka razumijevanju već gotovih rješenja (taklid). Jaz između tradicionalista i racionalista

se proširio kao posljedica sučeljavanja tradicije (nakl) i razuma ('akl) koje su zadobile svoje posebne doktrinarne staze u silnim teološkim raspravama o porijeklu i prirodi Kur'ana i mnogim drugim teološkim temama. Halifa El-Me'mun je dao primat racionalistima. Otuda je imam Ahmed ibn Hanbel imao velikih poteškoća kao tradicionalni učenjak. S druge strane, u vrijeme halife El-Mutevekkila tradicija je imala primat u teološkoj misli. (Silajdžić, Beglerović, 2021:55)

Po čemu je značajan teološki doprinos imama El-Maturidije? Šta znače danas i koliko su primjenjiva teološka promišljanja imama El-Maturidije? Pokušat ćemo iznaći odgovore na ova pitanja razmatrajući tri glavne teme kojima se posebno bavio El-Maturidi u svojim djelima: znanje, vjera i dobra djela.

Teorija znanja

Na osnovu političkih prilika i teoloških rasprava u doba El-Maturidije, ali i njegova remek-djela *Kitab et-Tevhid*, vidimo da se on posebno posvetio razradi teorije znanja. Naravno, uvidom u sva djela imama El-Maturidije možemo prepoznati da je njegov glavni cilj bio zaštititi islamsko učenje od vanjskih napada ali i sintetizirati teološko učenje muslimana iznutra.

Glavna akaiidska gledišta imama El-Maturidije nalazimo u djelu *Kitab et-Tevhid*. Ustvari, El-Maturidi započinje ovo djelo razrađujući teoriju znanja te ukazujući da je puko oponašanje tuđeg mišljenja neprihvatljivo. U saznavanju vjere, po El-Maturidiji, ne oslanja se na naslijeđeno i upitno znanje nego je potrebno postići zdravo i pouzdano znanje koje se zasniva na dokazima. Upravo zbog toga znanje u El-Maturidijinom apologetskom sistemu zauzima tako važno mjesto. Da bi se vjera ili, u užem smislu, sistem vjerovanja mogao zasnivati na zdravim osnovama mora se krenuti od one tačke čija istinitost i pouzdanost ne podliježu sumnji. Taklid u fikhu je dopušten (ne može svako biti mudžtehid), dok je taklid u vjerovanju

nedopustiv. Svako je obavezan biti mudžtehid u smislu osobne spoznaje vjere. Svako mora doživjeti i živjeti vjeru kroz osobno iskustvo koje je neprenosivo, neponovljivo i neotuđivo. Niko ne može živjeti tuđe iskustvo niti se pozivati na tuđe iskustvo vjerovanja. Autori taklid oslovljavaju kao interpretativni konformizam – tapkanje u bajatim i prevladanim spoznajama davno umrlih ljudi, čije vrijeme ne nalikuje našem. Uzrok tome vide u mnogim političkim previranjima kada u društvenoj zajednici nestane kreativnosti, inovativnosti i svježih spoznaja unutar svih polja ljudskog života. Ako čovjek nije u toj prevlasti već je u stalnom duhovnom pregnuću k novim spoznajama, tad nijedna pojedinačna ljudska duša ne bi trebalo da hodi utabanom stazom spoznaje, već bi trebala da u činu spoznavanja, baš kao u činu navlastitog vjerovanja, ostavlja vlastite tragove na svim darovima koje uživa na ovom svijetu. A vjera je najveći dar podaren čovjeku. (Hafizović, 2017: 36, 118)

Kroz El-Maturidijevu analizu teološkog sistema vidimo da on ne pridaje nikakav značaj znanju i vjerovanju zasnovanom na taklidu jer je takvo vjerovanje u stalnoj opasnosti od pripadnika drugih religija koji ga lahko mogu udaljiti od Pravog puta. Zato El-Maturidi u svom djelu kreće s raspravom o epistemološkim pitanjima. On ponajprije objašnjava zašto ljudi slijede brojna lažna uvjerenja, a zatim ukazuje na puteve znanja kojima treba krenuti kako bi se postiglo ispravno viđenje vjere. Jedna od grešaka na tom putu jeste rasprostranjen fenomen vjerovanja koje se temelji na autoritetu (taklid), težnji mnogih da slijede ovog ili onog znalca bez stvarnog razumijevanja ili čak dokučivanja njihovih temeljnih pogleda. Odmah na početku djela *Kitab et-Tevhid* El-Maturidi će kazati da religija ne može biti utemeljena na vjerovanju u autoritet (taklid), već se mora temeljiti na dokazima. (Rudolph, 2018:211) Vjerovanje mora proći put razumnog shvatanja cijelog korpusa vjere. Ovdje se nameće zaključak da je El-Maturidi ukazao

na potrebu da se svjetlost vjere sačuva od dogmatskih uvjerenja.

Vjera je sloboda duše, a dogma je ropstvo uma. Svaki ljudski um mora spoznati, a duša osjećati potrebu za vjerom. Eto zašto je El-Maturidi bio protiv taklida koji akaid pretvara u dogmatiku / naslijeđeno mišljenje u vjerovanju. U ovom kontekstu je važno kazati i ovo – svi Božiji poslanici su imali zadatak da oslobode čistu vjeru od dogme (Ibrahim, a.s., je oslobodio čistu vjeru od slijepa dogme svoga oca; Musa, a.s., je pobijedio čistom vjerom prljavu Faraonovu dogmu, Isa, a.s., je pokazao da dogma ubija, dok čista vjera oživljava, a Muhammed, a.s., je čistom vjerom rastjerao dogmatsku tamu. (Cerić, 2022:80)

Određujući i precizirajući tu tačku vjerskog iskustva, vjera se promatra s epistemološkog aspekta. Upravo zato je epistemologija kao jedna od tema filozofije i filozofije religije, drugačije kazano, teorija spoznaje, prirodno nezaobilazan i nužan osnov *kelama* (islamske apologetike). El-Maturidi se ubraja u najranije učenjake koji su se ozbiljno pozabavili teorijom spoznaje, pri tome pokazujući intelektualnu originalnost. Ukazao je na nužnost integracije tradicije i razuma te njihovu međuzavisnost putem raznovrsnih sredstava spoznaje.

Izvori znanja

Za imama El-Maturidiju postoje tri izvora (kao kanala i sredstva) znanja: vijesti (ahbar), osjeti i teorijsko promišljanje (nazar). Prvi se odnosi na tradiciju a druga dva na razum ('akl). Osjetilnu spoznaju ('iyan) nemoguće je ignorirati. Osjetilna spoznaja je čovjekova fizička samosvijest koja se prenosi u njegovu mentalnu samosvijest. Kada govori o vijestima (ahbar), on ih dijeli na tri: božanske, poslaničke i historijske predaje. Za imama El-Maturidiju je ovdje bitan i *isnad*/lanac prenosilaca i *metn*/tekst. Ovdje ističemo da se vjerska spoznaja kod njega, ipak, temelji na glavnim izvorima: tradiciji (nakl) i razumu (akl). Moramo priznati da terminologija nije jasno iznijansirana

u El-Maturidijevom djelu (tradicija se imenuje i kao *nakl* i kao *sem*) kao što nije leksički do kraja precizna (vijesti, osjeti i razum se navode i kao sredstva spoznavanja i kao sami izvori znanja). El-Maturidi shvaća tradiciju i razum kao dva izvora vjerske spoznaje koji kao takvi djeluju autonomno. Ipak, oni se međusobno susreću posredstvom svojih sredstava spoznavanja koji postoje kao tri kanala ili sredstva izvora ljudske spoznaje.

Oni koji su El-Maturidiju smatrali racionalistom zaboravljaju da maturidijski akaid ističe da je tradicija potrebna da bude vodič i čuvar razumu, a razum ima ulogu da nam ponudi pravo značenje te tradicije. Razum slobodno razmišlja nastojeći shvatiti bit same tradicije. Stoga, ono što autori ističu kao izvore znanja u maturidijskom akaidu možemo odrediti kao spoznajna sredstva – osjetilna spoznaja, vijesti i teorijsko razmišljanje (nazar). To su, ustvari, tri puta stjecanja istinskog znanja. Imam El-Maturidi kritikuje one koji su na stanovištu da nije moguće doći do sigurne spoznaje, ili da osjetila ne mogu pružiti istinsko znanje i da ljudski razum nije dostatan da pruži spoznaju. Pa životinje putem osjetila znaju razlikovati stvari koje im omogućuju opstanak, kako stoji u djelu *Kitab et-Tevhid*.

Putem osjetila spoznajemo ovaj svijet. Kako bi kazao El-Maturidi, ko negira osjetila, neka se uvjeri u njihovu realnost odsijecanjem jednog dijela tijela. Nadalje, razrađujući ovu temu, El-Maturidi govori da bit i kakvoća osjetila ovisi o duši koja im život daje. Osjetilo koje izgubi dušu postaje mrtvo.

Samo vijesti (ahbar) od tri spomenuta izvora spoznaje potpadaju pod tradiciju, a one mogu biti božanske, poslaničke i ljudske vijesti. Oni koji nijeću spoznaju putem vijesti slični su onima koji nijeću putem osjetila. Kada se nekome nanese fizička bol pa se požali, treba mu kazati: “Vaša obavijest o bolu nije ništa drugo do vijest koja nam ne može dati istinsko znanje”, kako argumentira imam El-Maturidi. (Ozcan, 1994:39)

Što se tiče teorijskog razmišljanja (nazar) kao sredstva spoznaje, El-Maturidi nudi nekoliko argumenata u prilog nužnosti teoretiziranja: “Dakle, ima nekoliko aspekata na temelju kojih zaključujemo da je *nazar* nužan. Jedan od aspekata je nužnost *nazara* kako za oblast osjetilne tako i za oblast tradicionalne spoznaje. To znači, potrebno nam je teorijsko razmišljanje u onome što je ili izvan dometa naših čula ili onom što je krajnje precizno kao i u onom što se bavi takvom vrstom predaja koje mogu ili ne mogu biti lažne.” (Maturidi, 1970:9) El-Maturidi zatim kaže da je *nazar* nužno sredstvo za promišljanje istinske objave, poslaničkih predaja kao i drugih vijesti. On napominje da Kur’an ukazuje ljudima na *nazar* koji će ih dovesti do istine. Pri tome navodi brojne kur’anske ajete (El-Bekare, 164; El-Fussilet, 53; Ez-Zarijat, 21; El-Gašije, 18).

Razum (‘akl) je, prema El-Maturidiji, najvažniji izvor spoznaje jer bez njegove pomoći sama osjetila i vijesti ne mogu dati istinsku spoznaju. Znanje iz Onostranosti i moralnim principima je izvedeno kroz ovaj izvor. Ljudska bića se razlikuju od životinja upravo po razumu. Kur’an uporno insistira pozivajući ljude da razmišljaju i rasuđuju koristeći razum. One koji su osporavali ovakav odnos imama El-Maturidije prema razumu, on im odgovara da oni sami ne mogu dokazati svoje stajalište bez upotrebe razuma. Naravno, El-Maturidi priznaje da razum ima svoj domet i postavljene granice iza kojih ne može doseći (razum može biti pod utjecajem vanjskih i unutrašnjih faktora, od okoline do ljudskih strasti). Zato Maturidi insistira da razum mora dobiti vodiču a to je Božija objava koju prima sam Poslanik, a.s. Spomenimo da Maturidi u djelu *Kitab et-Tevhid* razum imenuje kao *nazar* u značenju spekulativnog mišljenja o nečemu. To je ustvari racionalno definiranje stvari kako bi se od poznatog došlo do saznanja o nepoznatom.

El-Maturidi se razlikuje od drugih teologa po tome što ljudima ostavlja

relativno velik stupanj slobode za razumsko spekuliranje na planu djelovanja. Za intelekt kaže da može dokazati postojanje Boga iz Njegova stvaranja i da može spoznati šta su dobra i loša djela. Ovo uveliko razlikuje El-Maturidijevu epistemologiju od one El-Eš’arijeve, koji ljudskom mišljenju nije dao usporediv tip autonomije i u osnovi je važnost intelekta ograničio dajući prednost predanju. Posljedično tome, epistemologija određuje formu po kojoj El-Maturidi raspravlja i iznosi argumente. El-Maturidi stalno i eksplicitno ponavlja metode i izvore znanja kad god iznosi neki dokaz koji se temelji na utiscima osjetila, razumskim posredovanjima ili tvrdnjama predanja.

Hanefi Ozcan je dobro primijetio: “U Maturidijinom sistemu najprije su izloženi izvori znanja. U procesu postizanja znanja mi ne možemo odustati ni od jednoga od ova tri izvora. Jer, svaki izvor pribavlja različitu vrstu znanja. Stoga jedan izvor ne može obavljati funkciju drugoga niti može popuniti njegovo mjesto. Svaki je izvor punovažan u različitom području. Npr., izvor našega znanja fizičkoga svijeta su osjetila, dok je vijest (haber) izvor našega spoznavanja prošlosti. Da bi se postigla misao o svijetu skrivenoga/nepojavnoga (gajb), koji nije predmet čula, postoji potreba za ljudskim rasuđivanjem (istidlal) ili za poslaničkom viješću”. (Ozcan, 1994:55)

Ovaj autor napominje i sljedeće: “Iako su čula i razum izvori koji nam direktno i neposredno pribavljaju znanje, ipak su izvori čiji je posrednik vijest. Znači, koristeći razum i osjetila kao izvor, mi sami postajemo sugovornikom objektima razuma i osjetila. Kod vijesti je, pak, situacija drugačija. Tu mi nismo direktni sugovornik objektu znanja nego onaj koji nama daje vijest, koji nas obavještava. Dakle, postoji neka vrsta posrednika. U ovom slučaju posjedujemo znanje utoliko što ga prenosimo ili pojašnjavamo. Zato je punovažnost ovakvoga znanja uvjetovana vjerodostojnošću njegovoga prenosioca.” (Ozcan, 1994:58)

Potvrđivanje vjere u srcu

Kada je posrijedi vjera, El-Maturidi tvrdi da se ona sastoji od potvrđivanja (tasdik). Ona nije uslovljena dobrim djelima. Vjera se zasniva na našem vjerovanju u imanske šarte. Ako pojam *iman* tumačimo kao dar Božiji, sasvim je moguće tvrditi da se *iman* kao vjera ne može mijenjati, ne može se povećavati i smanjivati jer se radi o Božijem daru datom svakoj osobi činom rođenja, koji joj niko nikada ne može oduzeti. Kur'an naglašava da je *iman* upisan u srce svakoga čovjeka. (El-Mudžadele, 22) Realiziranjem svakog članka imanskog i islamskog šarta pojavljuju se različite forme robovanja Uzvišenome Bogu kao upotpunjenja vjere (postepenost objavljivanja propisa je povećavalo različite forme robovanja Uzvišenome Bogu prve generacije muslimana). Vjerovanje je potvrđivanje istine, pa je otuda stav da djelo ne utječe na suštinu *imana*. Ovakav stav maturidijske škole je prouzročio sasvim specifično razumijevanje religijskog i političkog života unutar muslimanske zajednice. A upravljen je protiv haridžijskog stava da je svako ostavljanje činjenja dobrog djela značilo nevjerovanje (kufr).

Ovo je značilo otvorenost maturidijske tradicije prema širem krugu vjernika i prema vjerovanju manifestiranom u svakodnevnom životu. Ovdje El-Maturidi u potpunosti slijedi imama Ebu Hanifu (za grešnika ne kažemo da je nevjernik i nikome ne osporavamo njegovo vjerovanje, kako stoji u *Fikihul-ekberu*). To znači da je vjera individualna stvar, lišena ljudskih procjena. Čovjek može dostići određena saznanja, ali ne može sva znanja. Stoga je potreban neko ko će mu prenijeti, objasniti znanje iz Onostranosti. Zatim, potreban je neko ko će presuditi ljudima po pravdi. Sve to može samo Božiji izabranik, Muhammed, a.s.

El-Maturidi po pitanju vjere slijedi tri principa. Prvi, vjernik je još vjernik čak i ako je počinio veliki grijeh. Ko god je vjernik, on će u jednome trenutku biti nagrađen stupanjem u Raj. Drugi, što se tiče sudbine ljudi na Onom svijetu, grešnog vjernika

ne čeka vječna kazna u Paklu. Treći, treba se uzdati u Poslanikovo, a.s., posredovanje za grešnike koji su umrli. Stav El-Maturidije je ovdje upravljen protiv haridžija i mu'tezilija koji su tvrdili da grešnik odmah postaje nevjernik (što je imalo dalekosežne društveno-političke implikacije), te da će Poslanik, a.s., posredovati samo za male grijeh, i tome sl.

Teološke specifičnosti maturidijskog učenja

Imam El-Maturidi je vodio polemike u svom djelu s mu'tezilijama oko mnogih akaidskih pitanja koja su bila aktualna u to vrijeme. Pitanje istinitosti viđenja Boga na Budućem svijetu je jedno od tih pitanja. On prvo objašnjava svoje učenje, pa pobija argumente mu'tezilija. Viđenje se temelji na neosporivoj tvrdnji da je to nužno (lazim) i istinito (hakk). Prvo, Bog je obećao to viđenje u brojnim dijelovima Kur'ana (El-En'am, 103; El-A'raf, 143; El-En'am, 76; El-Kijame: 22-23; Junus, 26; El-Ma'ide, 101). El-Maturidi iznosi još jedan argument – mnogi kažu da ćemo znati ('alime) Boga na Budućem svijetu. Najsigurnija forma znanja dolazi kroz formu osjetila. Kao protuargument na Ka'bovu tvrdnju, tog mu'tezilijskog teologa, da viđenje znači obuhvatanje nekog objekta (idrak), El-Maturidi je odgovorio da izjednačiti dvoje (ru'ja i idrak) jeste ozbiljna greška, kako i znamo iz našeg vlastitog iskustva. Prema El-Maturidijevom svjedočenju u djelu *Kitab et-Tevhid*, muslimani su se usaglasili u njegovom vremenu o tom pitanju, kao i o mnogim drugim temama: da li Bog sjedi na prijestolju ili, da li je uopće smješten na nekom mjestu. Neki su čak za Božije prijestolje ('arš) mislili da je krevet (serir) koji nose meleki. Druga grupa je mislila da se Bog, Svemogući i Sveprisutni, nalazi istovremeno na svim mjestima. El-Maturidi navodi da su neki mislili da se ruke u namazu dižu uvis, što bi značilo da je Bog iznad nas na nebu. Imam El-Maturidi tvrdi da su u krivu svi oni koji zastupaju takva mišljenja jer oni pretpostavljaju da

Stvoritelj ima dvije osobine koje su karakteristika stvorenja – prostornu granicu i područje te potrebu za mjestom općenito. On tvrdi da Bog nije na nekom mjestu, ali treba vjerovati Kur'anu da je Bog učinio *istiva* Prijestolja ('arš) na neshvatljiv način za čovjeka. Ovdje se El-Maturidi vraća na intelekt – intelekt nam pokazuje da Bog ne može biti ni na kojem mjestu. Bog je stvorio sve pa i mjesta. Prema tome, ako je On postojao prije njih, On će uvijek ostati nezavisan od njih.

Iz ova dva primjera možemo zaključiti da imam El-Maturidi koristi razum koliko je god moguće, a kada vidi da je razum dostigao granice, on poziva u pomoć Objavu. Ova metoda je prepoznatljiva i kod tumačenja Božijih svojstava. Ustvari, u El-Maturidijevoj spremnosti da dopusti razumu u promišljanju teoloških tema do određenih granica, prepoznajemo njegov sunizam, a u njegovoj svjesnosti o ograničenju razuma prepoznajemo njegovu islamsku ortodoksiju. El-Maturidi je ovom metodom spasio islamsku teologiju od opskurantizma tradicionalista i od ultraracionalizma mu'tezilija. Međutim, njegovo preferiranje razuma nije ni *noj* u pijesku tradicije, niti je *lav* u carstvu divljine razuma. (Cerić, 2012: 85) El-Maturidi koji nije naginjao taklidu je bio protiv da se ljudsko mišljenje dogmatizira – nijedan teološki komentar ne smije se shvatiti kao apsolutan i krajnji. El-Maturidi je otvorio prostor za teološki diskurs. To je El-Maturidijev doprinos akaidu za kojim vapi današnje vrijeme.

Citirajući kur'anske ajete, El-Maturidi ukazuje da Bog ljudska djela pripisuje čovjeku. Stoga je čovjek i odgovoran za djela. Bog je čovjeku darovao slobodu izbora i moći koja je nužna za izvršavanje djela. U akaidu ostaje pitanje kako ljudska sloboda može biti dovedena u sklad s kur'anskom koncepcijom sveobuhvatne Božije volje. Imam El-Maturidi zagovara čovjekovu slobodu, ali i njegovu odgovornost. Sva djela stvara Bog, dž.š., ali ih čovjek stječe (kesb). Bog, dž.š., je Stvoritelj svega pa i ljudskih djela (Halikul-e'fal).

On ih predodređuje (kader) i određuje (kada'). Bog je transcendentan u svakom momentu, ali ljudi čine djela. El-Maturidi potvrđuje stvarnu moć u ljudskim bićima kako bi pokazao i ljudsku odgovornost. S druge strane, apsolutna Božija moć je neupitna. Tretirajući etičke probleme, vrijednosti postoje i one mogu biti spoznate razumom ali i to dolazi od Boga. Razum nije samostalan ni u ovom slučaju. Na koncu, ljudi će biti ispitani na osnovu odluka (kasd), shodno i Poslanikovim, a.s., riječima. Čovjek naumi djelo, Bog stvara moć njemu da to učini. *Kasd* je isključivo ljudsko djelo i po njemu će ljudi biti nagrađivani i kažnjavani. Na *kasdu* se zasnivaju stvarna djela. Po El-Maturidiju, ako čovjek izgubi sposobnost *kasda*, onda nije ni odgovoran (naprimjer dijete dok ne postigne punoljetstvo, čovjek dok spava, čovjek koji izgubi pamet itd.).

Ništa se ne može desiti bez Božije volje. Sva ljudska djela podliježu Božijem htijenju, On stvara djela onda kad

čovjek namjeri učiniti to djelo. Zato Bog dopušta da se određeno djelo, dobro ili loše, desi jer On zna da će ga čovjek izabrati. Čovjek postupa po vlastitom izboru (ihtijar) i njegovoj namjeri (*kasd*). Tako je grijehenje u skladu s Božijom voljom, ali nije u skladu s Njegovim zadovoljstvom. Stoga, grijeh po El-Maturidiju nije u suprotstavljanju Božijoj volji, već suprotstavljanje Božijem zakonu i Njegovom zadovoljstvu.

Zaključak

Ebu Mensur El-Maturidi iz Semerkanda je jedan od najoriginalnijih ortodoksnih muslimanskih mislilaca. Utemeljitelj je sunitske akaidске škole. El-Maturidi nije samo ustanovio ravnotežu između tradicije i razuma, već je dokazao i punu snagu razuma u kontekstu autentične tradicije islama.

El-Maturidijev najvažniji doprinos islamskoj tradiciji je njegova razrada teološke teorije znanja. Njegove naučne metode istraživanja,

smisao za temeljitu analizu, kao i njegov objektivni kritički um osigurali su mu mjesto među najozbiljnijim muslimanskim misliocima. El-Maturidi se nije ustručavao bilo kojeg teološkog pitanja ali stalno sklon racionalnim mogućnostima u svojim promišljanjima.

El-Maturidijevo teološko promišljenje je imalo dva cilja:

- 1) zaštititi islamsko učenje od vanjskih napada,
- 2) konsolidirati islamsko učenje iznutra.

Korijeni islamske tradicije Bošnjaka mogu se naći u maturidijskom teološkom racionalizmu koji je dominantan u islamskoj tradiciji osmanske povijesti.

Posebno danas je značajno istraživati El-Maturidijev teološki doprinos jer savremeni izazovi kao posljedica ljudskog znanja dopiru do svakog mislećeg i vjerujućeg muslimana. U tome kontekstu maturidijska teološka škola ima velike prednosti i specifične mogućnosti.

Literatura

- Cerić, Mustafa (2012). *Korijeni sintetičke teologije u islamu*. Sarajevo: El-Kalem.
- Cerić, Mustafa (2022). *Kritika čiste vjere*. Sarajevo: Vesatijja.
- Duranović, Elvir i Ljevaković-Subašić, Sumeja (ur.) (2022). *Imam Ebu Hanife*. Sarajevo: Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka.
- Grabus, Nedžad (2014). *Vjera, znanje i spoznaja*. Sarajevo: Tugra.
- Hafizović, Rešid (2017). *Spoznaja: prva vrijednost islama*. Sarajevo: Ibn Sina.
- Maturidi, Ebu Mensur (2003). *Kitab et-Tevhid*. Ankara: İsam Yayinlari.
- Ozcan, Hanifi (1994). *Maturidi'de Bilgi Problemi*. Istanbul: M.Ü.
- Rudolph, Ulrich (2018). *El-Maturidi i razvoj sunijske teologije u Semerkandu*. Sarajevo: CNS.
- Silajdžić, Adnan i Beglerović, Samir (2016). *Akaidска učenja Ebu Hanife*. Sarajevo: El-Kalem.
- Silajdžić, Adnan i Beglerović, Samir (2021). *Akaidсko učenje imama Ibn Hanbela*. Sarajevo: El-Kalem.

الموجز

الإمام الماتريدي – عالم الدين السمرقندي

رفعت شاهينوفيتش

يعرض الكاتب في هذا المقال آراء الإمام أبي منصور الماتريدي (ت 944) المتعلقة بالعتيدة وقضايا المعرفة. وتكمن أهمية دراسة تعاليم أصول الدين عند هذا العالم الكلاسيكي في أن مسلمي البوسنة والهرسك يتبنون آراءه الدينية. عاش الإمام الماتريدي في أوقات مضطربة للغاية تطلبت إجابات واضحة على أسئلة عقديّة مهمة. الإمام الماتريدي عالم معروف بفهمه لنظرية المعرفة بشكل عام، وخاصة تلك التي تمس الدين.

الكلمات الرئيسية: الماتريدي، أبو حنيفة، ابن حنبل، أهل السنة، المعرفة، العقل، الحواس، الروايات.

Summary

IMAM AL-MATURIDI – A THEOLOGIAN FROM SAMARQAND

Rifet Šahinović

The author here presents the thought of Abu Mensura Al-Maturidi (died in 944), a renowned scholar related to aqid and the issue of epistemology. The significance of his teachings here lies in the fact that the Muslims in Bosnia and Herzegovina are among the custodians of this imam's heritage. Imam Al-Maturidi lived in a turbulent age when clear answers to essential theological issues were required. Understanding of epistemology in general and religious epistemology in particular is a hallmark of this imam.

Keywords: Al-Maturidi, Abu Hanifa, Ibn Hanbel, Sunni Islam, knowledge, reason, senses, tradition